

พระสงฆ์กับอิหม่าม: เพื่อนรักข้ามศาสนาเพื่อสันติภาพ*

The Monk and the Imam: Inter-Religious Comrades for Peace

¹พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์ และ โกทม อารียา

¹Padtheera Narkurairattana and Gothom Arya

¹สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

¹Institute of Human Rights and Peace Studies, Mahidol University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: padtheera.nak@mahidol.edu

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อค้นหาวิธีการ และกิจกรรมที่ผู้นำศาสนาสามารถนำมาใช้เพื่อถักทอความสัมพันธ์ภายในชุมชนศาสนาของตนและระหว่างชุมชนชาวพุทธกับชาวมุสลิม 2) เพื่อศึกษาเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนศาสนาสองชุมชนหลักของพื้นที่ชายแดนใต้ 3) เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการฟื้นฟูความสัมพันธ์และส่งเสริมสุขภาวะระหว่างชุมชนต่างศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมพหุวัฒนธรรม งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เก็บข้อมูลสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระภิกษุสงฆ์จำนวน 15 รูป และผู้นำศาสนาอิสลามจำนวน 15 คนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และจัดกระบวนการสนทนากลุ่ม 1 ครั้ง และใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา เขียนรายงานผลวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า 1. วิธีการฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่ติดลบคืนมา คือ การสร้างกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมที่ทั้งสองฝ่ายสามารถทำร่วมกันได้และไม่ขัดกับหลักการของศาสนา เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพ 2. อุปสรรคของการฟื้นฟูถักทอความสัมพันธ์เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมที่เคยอยู่ร่วมกันด้วยดีมาก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ คือ ความท้าทายในการก้าวข้ามประสบการณ์เจ็บปวดจากความรุนแรงถึงตายมา โดยเฉพาะในบริบทที่ความรุนแรงยังคงดำเนินอยู่และไม่มีใครรับประกันได้ว่าเหตุการณ์ความรุนแรงจะไม่เกิดขึ้นกับผู้นำทางศาสนาที่แต่ละฝ่ายให้ความเคารพนับถืออีก 3. การฟื้นฟูความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างผู้นำศาสนาในรูปแบบ “เพื่อนรัก” กัน เป็นหนทางและวิธีการที่จะช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างพุทธ-มุสลิมในวงที่กว้างขึ้น เพื่อการก้าวข้ามขีดแบ่ง ทำให้ความสัมพันธ์ที่เปราะบางแข็งแกร่งขึ้น และสามารถหนุนเสริมการสร้างสันติภาพในระดับชุมชนสองวัฒนธรรมได้นั้น จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบาย เป็นต้น นโยบายส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและวัฒนธรรม นโยบายการสร้างหลักประกันความปลอดภัยให้ผู้นำศาสนาทุกฝ่าย นโยบายทางสาธารณสุขด้านการแพทย์และสุขภาพเพื่อสันติภาพ

คำสำคัญ: เพื่อนรักข้ามศาสนา; ถักทอสันติภาพ; สุขภาพเพื่อสันติภาพ

*Received April 1, 2021; Revised April 15, 2021; Accepted April 23, 2021

Abstract

The research aims 1) to look for methods and activities that would allow religious leaders to work together in order to weave the relationship within one's community and between Buddhists' and Muslims' communities, 2) to examine the obstacles to Buddhists and Muslim relationship in the southernmost area, 3) to formulate policy recommendations on Buddhists' and Muslims' reconciliation and on promoting the wellbeing of different religious communities who would live together harmoniously in multicultural society. This research is a qualitative one. The method consists of collecting data from related documents, doing the in-depth interview of 15 Buddhist monks and 15 Muslim leaders from the three Southern Border Provinces and organizing one Inter-religious dialogue. By using content analysis and description, the findings of the research are as follows:

1) One method to restore good relationship is to jointly organize concrete activities that are not contrary to religious principles such as health care activities. 2) The challenge to the restoration of the harmonious relationship and social coexistence that had existed before the violent incidents is to overcome the painful experiences of deadly violent conflict especially in the context of ongoing violence and of no-guarantee that the respected religious leaders of both sides will not be targeted again. 3) The restoration of a close relationship between religious leaders so as to become "comrades" is one of the effective ways and methods to restore, to a larger extent, the Buddhists' and Muslims' relationship that would transcend the divide and consolidate the fragile relation and support peacebuilding among the two cultural communities. Such restoration would require the support of concerned policy makers among others. Important policies include the promotion of inter-religious and cross-cultural relations, the safety guarantee for all religious leaders, and the medical and health policy for peace.

Keywords: Inter-religious comrade; Weaving Peace Together; Health for Peace

บทนำ

สถานการณ์ความรุนแรงในชายแดนใต้ที่ร้อนระอุมาถึง 17 ปี นอกจากจะเพิ่มช่องว่างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนแล้ว ยังกีดกร่อนสายสัมพันธ์ระหว่างผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนใต้ไปด้วย ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการสร้างสันติสุขในพื้นที่ดังกล่าว ความรุนแรงได้ก่อความเสียหายแก่ผู้คนต่างศาสนาชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมทั้งทางกายภาพ ทางจิตใจและทางสังคม จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะฟื้นฟูความสัมพันธ์ให้กลับมาดีดังเดิม สร้างความเข้าใจอันดีต่อกันเพื่อป้องกันมิให้สถานการณ์ความขัดแย้งรุนแรง

ทางการเมืองถูกดึงเข้ามาสู่ปริณทลทางศาสนาและวัฒนธรรมอีกต่อไป ที่กล่าวเช่นนี้ เพราะความรุนแรงที่ยังคงเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ นั้น บางช่วงจังหวะมีการอ้างเหตุความแตกต่างทางศาสนาเป็นตัวจุดชนวนความรุนแรง รวมถึงการก่อเหตุที่ดูเหมือนจงใจมุ่งไปที่ผู้คนต่างศาสนาโดยตรง เหตุการณ์เช่นนี้ทำให้สายสัมพันธ์ระหว่างผู้คนต่างศาสนาตกอยู่ในความคลุมเครือ ท่างเหิน หวาดระแวง จนยากจะสานสัมพันธ์กัน ทั้งที่ก่อนหน้านี้ ผู้นำศาสนาทั้งพุทธและมุสลิมในวงสานเสวนาต่างสะท้อนว่า “เราเป็นเพื่อนกันมาก่อน เรียนโรงเรียนเดียวกัน” ในขณะที่ผู้นำศาสนาอิสลามหลายคนบอกเล่าว่า “เรียนจบจากโรงเรียนวัดและคุ้นเคยกับวัดและคนพุทธ เพื่อน ๆ ก็เป็นพุทธ”

จากการสังเกตปรากฏการณ์ทางสังคมในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา พบว่าปัญหาความไม่เข้าใจกันระหว่างศาสนิกจะทวีความเข้มข้นมากขึ้นในพื้นที่ชายแดนใต้ และขยายวงสู่สังคมภายนอกมากขึ้น ตัวอย่างปรากฏการณ์เหล่านั้น ได้แก่ การห้ามสวม “ฮิญาบ” ในโรงเรียนมัธยมวัดหนองจอก กรุงเทพฯ การต่อต้านการสร้างอุทธาสถารมฮาลาลในพื้นที่ชายแดนใต้และที่เชียงใหม่ การต่อต้านการสร้างมัสยิดซึ่งแพร่กระจายไปในหลายจังหวัด (Supanjitwana, 2018; Tuansiri, and Koma, 2019) และล่าสุดคือปรากฏการณ์ห้ามสวม “ฮิญาบ” ในโรงเรียนอนุบาลปัตตานี (Narkurairattana, 2018a; The Momentum, 2018; Wongtani, 2018) ที่ยังคงรุนแรงและมีแนวโน้มจะยืดเยื้อและอาจทวีเป็นความรุนแรงได้หากการแก้ไขปัญหานี้ไม่ได้วางอยู่บนฐานของการถักทอความสัมพันธ์ที่จะนำไปสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นต้น

จากการทบทวนวรรณกรรมหลายชิ้นโดยเฉพาะวิทยานิพนธ์ของ Phramaha Suchat Analayo (Maion) (2017) ชี้ให้เห็นว่า กลุ่มบุคคลที่น่าจะมีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้คือ ผู้นำชาวพุทธหมายถึงพระภิกษุสงฆ์ ในขณะที่ งานวิจัยของ Tepsing, laeheem, and Asissakul (2020) ซึ่งได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกใน 9 ชุมชนพหุลักษณะในชายแดนใต้และพบว่า ผู้นำศาสนาทั้งพุทธ และ มุสลิมถือเป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติในชุมชนด้วยสายสัมพันธ์ที่ดี มีความเข้าใจดีต่อกัน ซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคมที่ดีมาก ดังนั้น ผู้วิจัยเชื่อว่า ผู้นำเหล่านี้จึงน่าจะเป็นกลจักรสำคัญในการถักทอสายสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้เป็นอย่างดีหากว่ามีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มี “โอกาส” และมี “พื้นที่ปลอดภัย” ในการปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น และเรื่องราวดี ๆ เช่นที่ ปัญญา เทพสิงห์ และคณะได้พบ ได้รับการนำเสนอให้มากขึ้นในสังคม

สอดคล้องกับงานวิจัยของ Narkurairattana (2018b) ในหัวข้อ “เรื่องเล่าความขัดแย้งและการเปิดทางความร่วมมือระหว่างบุคคลจากหกกลุ่มประเภทในชายแดนใต้: กรณีกลุ่มผู้นำศาสนา” พบกุญแจสำคัญของการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนาโดยเฉพาะ “การสร้างพื้นที่กลาง” สำหรับปฏิสังสรรค์และทำกิจกรรมร่วมกันให้มากขึ้นจะมีส่วนช่วยสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการสร้างสันติภาพและความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมชุมชนชายแดนใต้ได้ เพราะสังคมดังกล่าวให้ความเคารพนับถือผู้นำศาสนามาก เมื่อสังคมเห็นต้นแบบที่ดีจากการที่ผู้นำทุกศาสนาออกมาปฏิสัมพันธ์ร่วมกิจกรรมด้วยกัน ศาสนิกก็จะกล้าหาญออกมาทำกิจกรรมระหว่างกันมากขึ้น

นอกจากนี้ การทบทวนวรรณกรรมและบทเรียนสำคัญจากต่างประเทศอีกหลายกรณี โดยเฉพาะประเทศที่มีประสบการณ์ความขัดแย้งอย่างรุนแรงถึงฆ่ากันตายระหว่างกลุ่มศาสนาสองกลุ่มหลัก อย่างเช่นใน

ไนจีเรียที่ชาวมุสลิมและชาวคริสต์เคยเป็นคู่ปรปักษ์ที่ต่างฝ่ายต่างเอาชีวิตกันเป็นจำนวนมาก อย่างน้อยตั้งแต่ทศวรรษ 1970 มาจนกระทั่งกลางทศวรรษ 2000 นับอย่างคร่าว ๆ พบว่ามีการจลาจลระหว่างศาสนาเกิดขึ้น 48 ครั้ง ก่อนหน้าที่จะมีความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างคริสต์เตียนกับมุสลิม คนทั้งสองกลุ่มเคยอยู่ร่วมกันด้วยความสันติมากกว่า 170 ปี กระทั่งมีเหตุให้เกิดความขัดแย้งหลังการปลดปล่อยเป็นรัฐเอกราช รัฐบาลที่เข้ามาปกครองได้ใช้นโยบายและการบริหารจัดการประเทศที่ส่งผลให้เกิดการแบ่งแยกทางศาสนามากขึ้นกระทั่งนำมาสู่ความรุนแรงขึ้นแตกหักต่อกัน (Ojo, and Lateju, 2010) ทว่าหลังจากที่มีความรุนแรงอย่างต่อเนื่องความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาลากหลายรูปแบบได้ถูกนำมาใช้ แต่ที่โดดเด่นและได้รับการยอมรับว่าเป็นวิธีการที่ได้ผล คือการลุกขึ้นมาจับมือกันของผู้นำศาสนาคริสต์และอิสลามเพื่อร่วมทำงานแบบ “เพื่อนรักต่างศาสนา” ซึ่งช่วยลดความเกลียดชัง ความหวาดระแวงระหว่างสองกลุ่มศาสนาได้เป็นอย่างดี และมีส่วนช่วยขยายกระบวนการรื้อฟื้นคืนความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้คนของทั้งสองกลุ่มศาสนาได้เป็นวงกว้างอีกด้วย (Piereder, 2014) ตัวอย่างผู้นำศาสนาสองคนข้างต้น จากที่เคยเป็นศัตรูกันกลับกลายมาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูสายสัมพันธ์และพัฒนาเป็น “เพื่อนรักต่างศาสนาและความเชื่อ” และในท้ายที่สุดก็เป็นเพื่อนรักที่ทำงานร่วมกันเพื่อฟื้นฟูและถักทอความสัมพันธ์ในสังคมจนนำสันติสุขมาสู่ชุมชนระหว่างศาสนาได้เป็นอย่างดี และเรื่องราวการก้าวข้ามความเป็นศัตรูมาเป็นเพื่อนรักกันนี้ได้ถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์สารคดีเรื่อง “The Imam and The Pastor” (2008) เผยแพร่ไปทั่ว เป็นโมเดลที่ถูกกล่าวขานอย่างกว้างขวางถึงบทบาทและแนวทางการทำงานของผู้นำศาสนาในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างคนที่เคยเป็นศัตรูในสงครามระหว่างกลุ่มศาสนา/ชาติพันธุ์ให้กลับมาเป็นเพื่อนรักร่วมทำงานเพื่อการฟื้นฟู เยียวยา คืนดีและป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงถึงตายขึ้นอีกโดยใช้พลังทางศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อนการทำงานที่สำคัญ โมเดลดังกล่าวมีประโยชน์ต่อการนำมาขับเคลื่อนรื้อฟื้นความสัมพันธ์ในสังคมไทยอย่างยิ่ง

แม้ว่าปัญหาเชิงพื้นที่หรือปัญหาเชิงสถานการณ์ในชายแดนใต้ของไทย อาจไม่รุนแรงเท่ากับไนจีเรีย แต่ความขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรงที่ยืดเยื้อมากกว่า 17 ปี ไม่เพียงพรากชีวิตของพระภิกษุสงฆ์จำนวน 21 รูป (ThaiPBS, 2018) และทำให้พระภิกษุสงฆ์และสามเณรได้รับบาดเจ็บอีกหลายรูป ขณะที่ผู้นำศาสนาอิสลามบาดเจ็บและล้มตายไปเป็นจำนวนมาก ตัวเลขจากหน่วยงานตำรวจระบุว่าตั้งแต่ปี 2547 – 2559 มีผู้นำศาสนาเสียชีวิต 65 ราย บาดเจ็บ 29 ราย (Isaranews, 2017) หากคำนวณเฉพาะจำนวนผู้นำศาสนาที่เสียชีวิตโดยลบบจำนวนพระภิกษุและสามเณรที่มรณภาพออกไป ที่เหลือจึงเป็นผู้นำศาสนาอิสลามที่เสียชีวิตไปแล้วถึง 44 คน

เป็นความจริงที่ว่า ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้นำศาสนาข้างต้นไม่เพียงพรากชีวิต แต่ยังได้พรากความสัมพันธ์ที่เคยดีต่อกันระหว่างชุมชนสองศาสนาในพื้นที่ชายแดนใต้ไปด้วย ดังนั้น การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนาเพื่อการฟื้นฟูสันติภาพในระดับชุมชนขึ้นมาใหม่เป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นต้องดำเนินการอย่างระมัดระวังเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและสามารถนำมิตรภาพและความเชื่อมั่นกลับคืนมาสู่ชุมชนพหุวัฒนธรรมในสังคมชายแดนใต้

คณะผู้วิจัยเชื่อมั่นว่าฐานความสัมพันธ์ที่เคยดีงามนั้นยังคงมีอยู่และเป็นทุนทางสังคม (social capital) ที่สามารถฟื้นฟูได้และนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสานความสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจ และหนุนเสริมการสร้าง

สันติภาพและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างชุมชนต่างศาสนาและวัฒนธรรมได้ ขณะที่ทุนสนับสนุนทางนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัดและทุนสนับสนุนทางงบประมาณจากสถานทูตสวีเดนผ่านโครงการกลุ่มถักทอสันติภาพ (Weaving Peace Together) สนับสนุนให้ความมุ่งหวังที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสังคมสันติด้วยพลังทางศาสนาและวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้จริงจึงเป็นที่มาของงานวิจัยนี้ ภายใต้คำถามว่า (1) ทำอย่างไรจึงจะฟื้นฟูมิตรภาพและความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนต่างศาสนา ต่างชาติพันธุ์และวัฒนธรรมให้กลับมาดีเหมือนเดิม (2) ในการฟื้นฟูบรรยากาศแห่งสันติและการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพและให้เกียรติกันนั้น อะไรคือความท้าทายที่ต้องตระหนักถึงและอุปสรรคที่ต้องหาทางลดลง ทั้งนี้ เพื่อให้การฟื้นฟูดังกล่าวบังเกิดขึ้นอย่างได้ผลและดำรงอยู่อย่างยั่งยืนยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อค้นหาวิธีการ และกิจกรรมที่ผู้นำศาสนาสามารถนำมาใช้เพื่อถักทอความสัมพันธ์ภายในชุมชนศาสนาของตนและระหว่างชุมชนชาวพุทธกับชาวมุสลิม
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนศาสนาสองชุมชนหลักของพื้นที่ชายแดนใต้
3. เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการฟื้นฟูความสัมพันธ์และส่งเสริมสุขภาวะระหว่างชุมชนต่างศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมพหุวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยจากเอกสาร (documentary research) โดยการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทบาทผู้นำศาสนาในการสร้างสันติภาพและการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง โดยใช้ระยะเวลาในการวิจัยระหว่างเดือนกันยายน 2561– ตุลาคม 2561 เพื่อจะสังเคราะห์กรอบแนวคิดและออกแบบคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก และใช้ในการจัดการสานเสวนาระหว่างศาสนา

ขั้นตอนที่ 2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม (fieldwork) ด้วยวิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participatory observation) ในการทำกิจกรรมร่วมกันในพื้นที่ชายแดนใต้ เช่น กิจกรรมการตรวจสุขภาพร่วมกันในวัดหรือในสถาบันการศึกษาปอเนาะ ในระหว่างการทำกิจกรรมในกระบวนการสานเสวนาระหว่างศาสนาร่วมกันซึ่งคณะผู้วิจัยได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการจัดกระบวนการและอยู่ร่วมในกระบวนการด้วยการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (non-participatory observation) เช่น สังเกตการณ์ระยะห่างที่ผู้เข้าร่วมโครงการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมนอกเหนือจากการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการวิจัย เช่น การไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่หน่วยงานและองค์กรอื่นจัดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ความรุนแรงและสถานการณ์

ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้คนต่างศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างพุทธ – มุสลิมในพื้นที่ซึ่งได้รับผลกระทบจากความรุนแรงที่ยืดเยื้อยาวนาน เห็นบริบททางสังคมที่ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์และการดำรงอยู่ร่วมกันในพื้นที่ความรุนแรง

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากกลุ่มผู้นำศาสนาพุทธและอิสลามในพื้นที่ชายแดนใต้ประกอบด้วย จังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส และ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) บนเงื่อนไขที่กำหนดคือ เป็นผู้นำศาสนาที่ได้รับการยอมรับจากสังคมชุมชน มีผลงานหรือเห็นด้วยกับการขับเคลื่อนสันติภาพและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ กำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน โดยแบ่งเป็นผู้นำศาสนาพุทธ 15 รูป/คน ผู้นำศาสนาอิสลาม 15 คน ในขั้นตอนนี้ใช้เวลาในการเก็บข้อมูล 10 เดือน คือตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2561 – สิงหาคม 2562 ในการสัมภาษณ์เชิงลึก คณะผู้วิจัยต้องการค้นหาข้อมูลเชิงลึกถึงแนวทางและวิธีการในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่เปราะบางและบอบช้ำจากความรุนแรงถึงตายที่กระทำต่อศาสนบุคคลและศาสนสถาน อันเป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่แต่ละฝ่ายเคารพนับถือและให้คุณค่าความสำคัญในระดับสูง

ขั้นตอนที่ 4 การจัดการสานเสวนา (dialogue) โดยใช้กระบวนการทางจิตวิทยาแนวฟื้นฟูศักยภาพและความสัมพันธ์ในเดือน สิงหาคม 2562 เพื่อสนองวัตถุประสงค์ข้อ 3 เรื่องข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางปฏิบัติ โดยขอให้ผู้นำทั้งสองศาสนานำเสนอทางออกที่สร้างสรรค์และเป็นไปได้ ตลอดจนเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนทั้งสองศาสนา ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observation Participant) เพื่อสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทุกฝ่ายในกระบวนการสานเสวนา และสังเกตว่าทั้งสองฝ่ายมีปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนต่อการรื้อฟื้นความสัมพันธ์และก้าวข้ามความเจ็บปวด สู่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติมากขึ้นเพียงใด นอกจากนี้ การสานเสวนาในตัวเองยังเป็นโอกาสสร้างปฏิสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนทัศนะระหว่างผู้เข้าร่วมด้วยกันเอง

ทั้งนี้ ด้วยกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเป็นกลุ่มเปราะบางและพื้นที่ทำงานวิจัยเป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงสูง คณะผู้วิจัยตระหนักถึงจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยเฉพาะหลักการเคารพปกป้องและรักษาความลับของกลุ่มตัวอย่าง ทั้งในเรื่องการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างเพื่อเก็บข้อมูล การนำเสนอข้อมูลในการวิจัยนี้จึงกระทำภายใต้ความระมัดระวังมิให้เกิดอันตรายต่อผู้ให้ข้อมูลตามหลัก (Do no harm) ดังนั้น ในการนำเสนอผลการวิจัยจึงกระทำในภาพรวมไม่ระบุถึงตัวบุคคล

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ผู้นำศาสนาทำร่วมกันและการจัดวงสานเสวนา โดยนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และเรียงลำดับตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยแต่ละข้อและสอบถามความถูกต้องกับกรอบแนวคิดทฤษฎีอีกครั้งหนึ่ง และนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อค้นหาวิธีการ และกิจกรรมที่ผู้นำศาสนาสามารถนำมาใช้เพื่อถกทอความสัมพันธ์ภายในชุมชนศาสนาของตนและระหว่างชุมชนชาวพุทธกับชาวมุสลิม ผลการวิจัยพบว่า

1) กิจกรรมที่ผู้นำสองศาสนาสามารถกระทำร่วมกันได้อย่างสบายใจและไม่ตกเป็นที่สงสัยหรือหวาดระแวงของสังคมรอบข้าง คือ กิจกรรมทางด้านการตรวจสุขภาพ และแม้ว่าจะเป็นการจัดกิจกรรมตรวจสุขภาพในศาสนสถานของฝ่ายใดก็ตามซึ่งหากเป็นกิจกรรมอื่นอาจมีข้อห้ามหรือความกังวลในการเข้าไปในศาสนสถานของชาวพุทธ แต่ในโครงการวิจัยนี้ พบว่าชาวมุสลิมต่างบอกว่า “สะดวกใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมด้วย” เนื่องด้วยประเด็นเรื่องสุขภาพและความเจ็บป่วยเป็นเรื่องที่สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคน ดังนั้น การใช้ประเด็นเรื่องสุขภาพนำในการเข้าไปเชิญชวนให้ผู้นำศาสนาเข้าร่วมกิจกรรมจึงมักได้รับความร่วมมืออย่างดี ขณะที่การออกแบบกิจกรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสุขภาพสันติภาพในองค์กรรวม คณะผู้วิจัยพบว่าการออกแบบกิจกรรมกระบวนการสานเสวนาเพื่อการดูแลสุขภาพะทั้ง 5 มิติ ได้แก่ มิติด้านกาย มิติด้านจิตใจ มิติด้านจิตวิญญาณ มิติด้านปัญญาและความคิด และมิติด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Khuankaew et al. 2019) โดยใช้พื้นที่กลาง คือ ห้องประชุมของโรงแรมเป็นที่จัดกิจกรรมเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายมาทำกิจกรรมร่วมกัน มีการสัมผัสพูดคุยกันอย่างใกล้ชิด พบว่า เป็นกิจกรรมที่ผู้นำทั้งสองฝ่ายเห็นว่าเป็นการดำเนินการร่วมกันได้และต่างบอกว่า “ไม่ขัดกับหลักการทางศาสนา” เพราะไม่ว่านับถือศาสนาใดต่างก็มีโอกาสเจ็บป่วย หรือมีปัญหาสุขภาพได้ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพใจ โดยในส่วนของสุขภาพกาย ทั้งสองฝ่ายต่างเผชิญร่วมกันคือ โรคความเจ็บป่วยเรื้อรังเช่น โรคเบาหวาน ความดัน หัวใจและหลอดเลือด การตรวจสุขภาพร่วมกัน นอกจากจะเป็นการช่วยกันดูแลสุขภาพเสริมการดูแลสุขภาพ ยังเป็นกิจกรรมที่ทำให้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องหลักการและวิธีการในการดูแลสุขภาพของศาสนิกทั้งสองศาสนาด้วย ในขณะที่กระบวนการสานเสวนาโดยกระบวนการคือ จิตแพทย์จากคณะแพทยศาสตร์ศิริราชร่วมกับคณะผู้วิจัยนั้นทำให้ทั้งสองฝ่ายพบว่า สุขภาพใจและสุขภาพความสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการสร้างบรรยากาศแห่งการอยู่ร่วมกันในพื้นที่ชายแดนใต้เป็นอย่างดี

2) วิธีการฟื้นฟูความสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจระหว่างกัน ผ่านกระบวนการสานเสวนาระหว่างศาสนา (interreligious dialogue) โดยมีประเด็นด้านสุขภาพเพื่อสันติภาพ (Health for Peace) และมีประเด็นจิตวิทยากระบวนการเพื่อการฟื้นฟูทางจิตวิญญาณนั้น เป็นวิธีการที่ช่วยให้ความสัมพันธ์ที่เริ่มต้นถกทอมาจากกิจกรรมตรวจสุขภาพร่วมกัน มีความแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ดังผลปรากฏจากการประเมินกิจกรรมและการสะท้อนความเห็นในวงสานเสวนา ว่าควรดำเนินโครงการนี้ต่อไปและให้จัดกิจกรรมบ่อยครั้งและกระจายไปยังพื้นที่อื่น ๆ มากขึ้นด้วย และ 3) การมีคณกลางเชื่อมประสานผู้นำทั้งสองฝ่าย เช่น สถาบันการศึกษาอย่างสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษาซึ่งทำงานพื้นที่มานาน มีความรู้ความเข้าใจในความละเอียดอ่อนไหวทางวัฒนธรรมและความเชื่อตลอดจนอัตลักษณ์เฉพาะของสังคมชายแดนใต้ และได้รับความไว้วางใจให้เป็นคนกลางเชื่อมประสาน การมีคณกลางเชื่อมประสานเช่นนี้ช่วยให้เกิดความมั่นใจและได้ผลยิ่งขึ้น รวมทั้งการใช้ประเด็นที่เป็นกลางในทางการเมืองเช่น เรื่องการตรวจสุขภาพข้ามชุมชนทางศาสนาเป็นกิจกรรมที่มีข้อจำกัดน้อยที่สุดทางหลักการศาสนา แต่เป็นประเด็นที่ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนทั้งสองศาสนาได้ในหลาย

ระดับ และขยายวงไปยังผู้นำอื่น ๆ เช่นผู้นำทางสุขภาพและการแพทย์ในพื้นที่ หรือระดับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอื่น ๆ ได้ด้วย

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนศาสนาสองชุมชนหลักของพื้นที่ชายแดนใต้ผลการวิจัยพบว่า อุปสรรคและความท้าทายสำคัญคือ 1) ผู้นำศาสนาส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสำคัญแก่การดูแลสุขภาพก่อนที่จะเกิดอาการเจ็บป่วย และบางครั้งเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยแล้ว ก็ยังไม่ค่อยให้ความสำคัญ แม้ว่าการตรวจสุขภาพจะเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการดูแลสุขภาพ กระนั้นก็ยังขาดความใส่ใจอย่างจริงจังที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อลดความเสี่ยงต่อความรุนแรงของโรค 2) ในส่วนของผู้นำศาสนาพุทธยังมีความท้าทายที่มากำกับจากภายนอก คือ วัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เช่น การไม่สามารถเลือกรับหรือปฏิเสธภัตตาหารที่ญาติโยมนำมาถวาย ซึ่งหลายครั้งพบว่า เป็นภัตตาหารที่แสดงต่อโรคที่อาพาธอยู่ ทำให้อาการของโรคหนักขึ้น หรือแม้กระทั่งผู้นำศาสนาอิสลามที่สามารถจะเลือกบริโภคอาหารได้ แต่เนื่องจากวัฒนธรรมการบริโภคของคนในสังคมชายแดนใต้นิยมอาหารหวาน มัน เค็ม ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพเช่นกัน ดังนั้น การจัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสุขภาพและบรรเทาโรคเรื้อรังจึงเป็นกิจกรรมที่จำเป็น เพื่อการส่งเสริมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภคที่ปลอดภัยห่างไกลโรคและเป็นกิจกรรมที่พึงกระทำอย่างต่อเนื่องเพื่อกระตุ้นให้เกิดการใส่ใจและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างได้ผล 3) อุปสรรคหรือความท้าทายในการก้าวข้ามความแตกต่างเพื่อมาปฏิบัติสัมพันธ์ร่วมกันนั้น มาจากการเลือกประเด็นกิจกรรม การใช้พื้นที่และโอกาสที่เอื้ออำนวยในการจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น ในพื้นที่ของโรงเรียนปอเนาะอาจจะไม่ได้เป็นอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับพระภิกษุสงฆ์ ยกเว้นในโอกาสที่โรงเรียนปอเนาะมีงานสำคัญและผู้นำที่เคร่งครัดอาจเห็นว่าขัดหลักการ หรือมีการประกอบพิธีกรรมละหมาดสำคัญก็ไม่สะดวกที่จะให้การต้อนรับพระภิกษุสงฆ์ เช่น งานระดมเงินชะกาต (เงินบริจาค) เพื่อการซื้อที่ดินและการก่อสร้างปอเนาะหรือศาสนสถาน ซึ่งมีการเชิญผู้นำศาสนาในระดับสูงมาละหมาด เนื่องจากจะเป็นที่สะดุดตาในหมู่ผู้นำมุสลิมด้วยกัน กรณีเช่นนี้อาจส่งผลให้ฝ่ายผู้นำพุทธรู้สึกว่าเป็นมุสลิมกีดกันมิให้เข้าร่วม แต่เมื่อมีการซักถามและอธิบายกันอย่างละเอียดและจริงใจ เส้นบาง ๆ ระหว่างความรู้สึกถูกกีดกันกับความรู้สึกว่าเป็นเรื่องภายในศาสนาของเพื่อนได้รับการคลี่คลายกลายเป็นความเข้าใจและเคารพในวัตรปฏิบัติทางศาสนาของกันและกัน 4) ในกระบวนการค้นหาวิธีการและกิจกรรมเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างผู้นำทั้งสองศาสนา จำเป็นต้องมี “พื้นที่กลาง” และ “คนกลาง” เพื่อเป็นพื้นที่สำหรับเชื่อมประสานฟื้นฟูสายสัมพันธ์โดยจำเป็นต้องมี “คนกลาง” ที่ได้รับความไว้วางใจจากทั้งสองฝ่ายเพื่อประสานเชื่อเชิญผู้นำทั้งสองศาสนาเพื่อมาทำกิจกรรมร่วมกันในพื้นที่กลางที่ทั้งสองฝ่าย “สบายใจ” ที่จะพบปะกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในพื้นที่ซึ่งมีความขัดแย้งรุนแรงถึงตายนั้น บรรดาผู้นำต่างมีประสบการณ์การรับรู้ข้อมูลเชิงลึกในพื้นที่ว่า ผู้นำศาสนาที่ออกมาทำงานเพื่อสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนานั้น มีความเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อของผู้ไม่หวังดี จนเกิดการเสียชีวิต/มรณภาพมาแล้ว แม้ว่าจะไม่มีหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้แน่ชัดในเรื่องนี้ แต่การรับรู้และเรียนรู้จากประสบการณ์ ทำให้ของผู้นำศาสนาทั้งสองกลุ่มเห็นพ้องกันในเรื่องนี้ ขณะเดียวกันก็ตระหนักร่วมกันว่า การหาพื้นที่กลางที่ปลอดภัย การใช้วิธีการที่สามารถเรียนรู้ร่วมกันได้โดยไม่ขัดกับหลักการศาสนาหรือที่สุ่มเสี่ยงจะถูก

ตั้งข้อกังขาจากสมาชิกในศาสนานับได้น้อยที่สุดนั้น เป็นทางเลือกที่ดีกว่าในการตัดสินใจมาร่วมทำกิจกรรมด้วยกัน

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการฟื้นฟูความสัมพันธ์และส่งเสริมสุขภาวะระหว่างชุมชนต่างศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมพหุวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า 1) จำเป็นต้องมีนโยบายที่ชัดเจนจากองค์กรต้นสังกัดทางศาสนาทั้งสองฝ่ายเพื่อเปิดพื้นที่ ให้การอนุญาตแก่ผู้นำศาสนาทั้งสองฝ่ายได้เข้าร่วมกิจกรรมด้วยกันอย่างมั่นใจยิ่งขึ้น 2) หน่วยงานทางด้านวัฒนธรรมต้องจัดทำนโยบายส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาอย่างต่อเนื่อง 3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความปลอดภัยให้กับผู้นำศาสนาทั้งสองฝ่ายและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องหามาตรการที่จะช่วยป้องกันมิให้มีการลอบทำร้ายผู้นำศาสนาที่ออกมาดำเนินกิจกรรมข้ามศาสนาและวัฒนธรรม

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยพบว่า องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นคือ กระบวนการสร้างสันติภาพชุมชนผ่านมิติสุขภาวะทั้ง 5 มิติ

Khuankaew et al. (2019) นักฝึกอบรมด้านสันติภาพบนฐานความเป็นธรรมทางเพศอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะ 5 มิติ อธิบายถึงความสำคัญของสุขภาวะองค์รวมของผู้คนที่จะสามารถสร้าง สรรค์งานใหม่ ๆ โดยเฉพาะในหมู่คนทำงานเพื่อสังคมซึ่งต้องแบกรับปัญหาและความท้าทายอันหนักอึ้งอยู่เสมอ เฉพาะอย่างยิ่งการทำงานในบริบทสังคมความขัดแย้งรุนแรงสูงเช่นในชายแดนใต้ สุขภาวะ 5 มิติเป็นชุดความรู้ใหม่ที่ยังไม่มีพบการนำมาใช้ในพื้นที่ชายแดนใต้มาก่อน โดยเฉพาะองค์ความรู้เรื่องสุขภาวะบนฐานคตินิยมที่มีจุดเน้นเรื่องการเสริมพลังอำนาจภายในตน ส่งเสริมวัฒนธรรมสันติและความเป็นธรรมทางเพศ ซึ่งอวยพร เชื้อนแก้ว และคณะ (Khuankaew et al. 2019) ได้พัฒนาขึ้นมาใช้ในการฝึกอบรมกระบวนการเพื่อความเป็นธรรม โดยอวยพร และคณะชี้ให้เห็นย้ำว่า การทำความเข้าใจสุขภาวะ 5 มิติ ไม่ใช่แค่เรื่องทำความเข้าใจที่ตัวปัจเจกที่มีความเชื่อมโยงภายในตัวเอง แต่ยังหมายถึงการทำความเข้าใจในเรื่องของปัจเจก ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบต่างๆ ในสังคม ตั้งแต่ระบบครอบครัว การทำงาน ชุมชน เครือข่าย และระบบของสังคมที่กดขี่

ภายใต้กรอบโครงสร้างสุขภาวะ 5 ด้าน ประกอบด้วย สุขภาวะด้าน 1) ร่างกาย อาหาร การออกกำลังกาย การพักผ่อน กิน/นอน/ขับถ่าย 2) สุขภาวะจิตใจ หมายถึงการคิดบวก การคิดวิเคราะห์ได้ แก้ปัญหาได้ เชื่อมั่นในความสามารถและยอมรับความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้น มีทักษะในการแก้ไขปัญหา และมีความคิดสร้างสรรค์ 3) สุขภาวะทางอารมณ์ ได้แก่ การรับรู้อารมณ์ตัวเองได้ความรู้สึกควบคุมจัดการอารมณ์ด้านลบสามารถบอกรับอารมณ์ได้อนุญาตให้ตัวเองสัมผัสกับความเบื่อกับความเครียดในการเสกศิลปะ ดนตรี ภาพยนตร์ สร้างความสุขความเบื่อกับตัวเองได้ 4) สุขภาวะจิตวิญญาณ ได้แก่ การมีความสงบเย็น ความมั่นคงภายใน มีความหวังมีแรงบันดาลใจ และ 5) สุขภาวะด้านความสัมพันธ์กับตัวเอง ความสัมพันธ์กับผู้คน สิ่งแวดล้อม กับผู้อื่นสรรพสิ่งเคารพ ไม่ตัดสินตีตรากดทับตัวเอง เคารพผู้อื่น เคารพตัวเอง เคารพเห็นคุณค่าคนอื่น สื่อสารบอกความต้องการกับกันและกันได้ รักตัวเองเป็นเราจะรักคนอื่นเป็นสื่อสารกับตัวเองเป็นสื่อสารกับคนอื่นเป็น

นอกจากนี้ ยังพบว่าองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดผ่านกระบวนการฟื้นฟูความสัมพันธ์บนฐานจิตวิทยากระบวนการ ยังสามารถสร้างความเชื่อมั่นไว้วางใจให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เป็นอย่างดีจนกระทั่งนำมาสู่ข้อเสนอร่วมให้มีการสานต่อกิจกรรมเพื่อกระชับความสัมพันธ์ในพื้นที่ชายแดนใต้ ที่แม้แวดล้อมด้วยความไม่ปลอดภัยทางกายภาพ แต่หากความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกระชับแน่นแฟ้นขึ้น ก็จะสามารถข้ามพ้นร่องรอยความแตกแยกไปได้บ้าง

องค์ความรู้ที่สำคัญมากและเป็นกรอบแนวคิดหลักของงานวิจัยนี้ คือ องค์ความรู้เรื่องสุขภาพในฐานะสะพานสู่สันติภาพ (Health as a Bridge for Peace - HBP) เป็นองค์ความรู้ที่ยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักในหมู่บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขไทย ซึ่งถือเป็นเครื่องมือและกลไกสำคัญที่จะช่วยเชื่อมประสานรอยร้าวระหว่างผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ด้วยมิติทางสุขภาพและโรคภัยไข้เจ็บไม่เลือกเกิดขึ้นไม่ว่าจะกับผู้คนศาสนา วัฒนธรรม หรือชาติพันธุ์ใดก็ตาม

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าบริบทของสถานการณ์ทางสังคมในพื้นที่ชายแดนใต้เป็นพื้นที่ละเอียดอ่อนในหัวเรื่องความเชื่อมั่นไว้วางใจระหว่างผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะตั้งแต่ความรุนแรงระลอกปี 2547 เป็นต้นมาที่มีการทำร้ายผู้นำศาสนาทั้งสองฝ่าย แม้ว่าความขัดแย้งรุนแรงในพื้นที่จะเป็นความขัดแย้งทางการเมือง มิใช่ทางศาสนาก็ตาม ทั้งนี้เพราะงานวิจัยของ Jory (2007) ที่เสนอว่า ความขัดแย้งรุนแรงในพื้นที่ชายแดนใต้ระลอกปัจจุบันนี้เป็นความขัดแย้งทางการเมือง แต่ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า “ศาสนาถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งของการก่อความรุนแรง” และมีความพยายามจะสร้างความแตกแยกเชิงลึกลับทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้คนทั้งสองศาสนา หากปล่อยให้ร่อยร่อยทางศาสนาและวัฒนธรรมร้าวลึกมากขึ้นเท่าไรย่อมไม่เป็นผลดีต่อการสร้างสันติภาพในพื้นที่มากขึ้นเท่านั้น (the National Reconciliation Commission (NRC), 2006) จึงควรที่จะต้องสมานรอยร้าว และเร่งฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนสองศาสนาและวัฒนธรรมให้กลับคืนมาให้มากที่สุด

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า อุปสรรคความท้าทายต่อกิจกรรมที่หนุนเสริมการฟื้นฟูปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนสองศาสนาในเรื่องสุขภาพะองค์รวมทั้ง 5 มิติดังนั้น ยังขาดองค์ความรู้ทางด้านการดูแลสุขภาพทั้ง สุขภาพกาย สุขภาพใจ สุขภาพจิตวิญญาณ และสุขภาพความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ทั้งยังขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของผู้คนศาสนาที่ถูกต้องตามหลักการศาสนาและวัฒนธรรมของแต่ละฝ่าย โดยเฉพาะความรู้ความเข้าใจในส่วนของมุสลิมที่มีข้อกำหนดทางศาสนาอิสลามกำกับค่อนข้างมาก (Phaitrakoon, and Chulakarn, 2016) นอกจากนี้ ยังขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานทางด้านสุขภาพที่มีความรู้ความเข้าใจในกรอบคิดเรื่องสุขภาพในฐานะสะพานเพื่อสันติภาพ (HBP) (WHO, 1981) ทั้งนี้เพราะสังคมไทยยังไม่ค่อยให้ความสำคัญและนำความรู้ในเรื่องสุขภาพเพื่อสันติภาพมาใช้ ในขณะที่ในต่างประเทศมีการใช้แนวคิดเรื่องสุขภาพในฐานะสะพานเพื่อสันติภาพเข้ามาทำงานเพื่อหนุนเสริมการสร้างสัมพันธ์และการสร้างสันติภาพในพื้นที่ความขัดแย้งรุนแรงถึงตายมาแล้วในหลายประเทศ เช่นใน เฮติ (1991 -1994) ในบอสเนีย และ เฮอร์เซโกวีนา (1997 – 1998) เป็นต้น (Rodriguez-Garcia et al. 2001)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า หน่วยงานทางศาสนายังไม่มีแนวนโยบายส่งเสริมการถักทอความสัมพันธ์เพื่อการร่วมสร้างสันติภาพในพื้นที่ร่วมกันอย่างจริงจัง ยังไม่มีแนวนโยบายของการแพทย์และสาธารณสุขที่จะสนับสนุนให้มีการนำมิติทางด้านสุขภาพมาทำงานเพื่อการสร้างสันติภาพในพื้นที่ความขัดแย้งอย่างจริงจัง ทั้งยังมีช่องว่างทางวัฒนธรรมในระดับผู้ปฏิบัติการให้บริการสุขภาพ แม้ว่าโดยหลักทฤษฎีแล้วบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขจะให้บริการทางสุขภาพอย่างเสมอภาคไม่เลือกปฏิบัติ แต่ด้วยความไม่คุ้นเคยและไม่มั่นใจในหลักปฏิบัติทางศาสนาต่อผู้นำต่างศาสนา จึงทำให้ขาดความมั่นใจในการให้บริการ การเข้าร่วมในโครงการนี้ทำให้มีเห็นว่า บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และไม่มั่นใจในการให้บริการต่อพระภิกษุสงฆ์และผู้นำศาสนาอิสลาม และในทางกลับกัน ผู้นำศาสนาทั้งสองฝ่ายก็ยังไม่ค่อยให้ความสำคัญแก่การตรวจคัดกรองสุขภาพ การเพิ่มพื้นที่และโอกาสเข้าถึง เช่น การมีบุคลากรทางการแพทย์และสาธาณสุขมาให้บริการในวัดและมัสยิดเพิ่มขึ้น จะช่วงทำให้เกิดความมั่นใจในการให้บริการมากขึ้น ทั้งยังจะช่วยลดความหวาดระแวงต่อผู้นำศาสนาได้อีกทางหนึ่ง ทั้งนี้ สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎี และแนวทางขององค์กรอนามัยโลก เรื่อง Health as a Bridge for Peace (1980)

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า รัฐมีนโยบายเกี่ยวกับการปรองดองโดยใช้ต้นทุนทางศาสนาและวัฒนธรรมอยู่แล้ว แต่การนำนโยบายลงไปปฏิบัติให้ได้ผลดีนั้น จำเป็นต้องมีแนวทางในการปฏิบัติที่ใส่ใจในรายละเอียดเรื่องการฟื้นฟูมิตรภาพและกระชับความสัมพันธ์ที่เหินห่างให้มากขึ้น ก่อนที่จะสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการปฏิสัมพันธ์บนพื้นฐานแห่งความไว้วางใจ เช่นถ้าเป็นกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะ ก็ควรใช้บุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านสุขภาวะเพื่อสันติภาพ มีวิธีการและประสบการณ์การเข้าถึงพื้นที่อย่างต่อเนื่องและสามารถใช้กระบวนการที่ก่อให้เกิดความไว้วางใจได้จริง

สรุป

ผู้คนส่วนใหญ่ในชายแดนใต้ที่ตกอยู่ในสถานการณ์ความรุนแรงมากกว่า 17 ปี ล้วนไม่ชอบความรุนแรงและหวังที่จะฟื้นฟูการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่มีมาแต่เดิม แต่อุปสรรคที่สำคัญคือ ความรุนแรงทำให้เกิดความระแวงและความกลัวว่า การเชื่อมความสัมพันธ์ข้ามเส้นแบ่งทางศาสนา อาจจะไปขัดกับผู้ที่มิอาจรู้หรือไม่เพื่อที่จะก้าวพ้นอุปสรรคนี้ คณะผู้วิจัยมีสมมุติฐานว่าบุคคลลัทธิศาสนาในการฟื้นฟูความสัมพันธ์น่าได้แก่ผู้นำศาสนา ทั้งพระภิกษุสงฆ์และอิหม่าม เพราะคนในพื้นที่ให้ความเคารพและมักคล้อยตาม หากผู้นำเหล่านี้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง จนกลายมาเป็น “เพื่อนรัก” กัน ก็น่าจะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศาสนิกคนอื่น ๆ นอกจากการเลือกบุคคลลัทธิศาสนาแล้ว คณะผู้วิจัยยังมีสมมุติฐานเกี่ยวกับประเด็นยุทธศาสตร์ว่า ต้องเป็นประเด็นที่ไม่ขัดหลักศาสนา และเป็นประโยชน์แก่คนทุกคน ประเด็นที่เลือกคือการเสริมสร้างสุขภาวะ 5 มิติ หนึ่ง ยังมีอีกสมมุติฐานหนึ่งก็คือ ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมระหว่างผู้นำศาสนาปัจจัยหนึ่งได้แก่การมีคนกลางเชื่อมประสานที่ได้รับความไว้วางใจในระดับหนึ่งจากผู้นำศาสนา คณะผู้วิจัยจึงอาสาจัดกิจกรรมดังกล่าวในฐานะที่ได้ทำงานด้านสันติวิธีในชายแดนใต้มาตั้งแต่เมื่อความรุนแรงได้เริ่มปะทุขึ้น

เพื่อเป็นการเตรียมงาน คณะผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากเอกสาร จากข้อมูลภาคสนามและจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และได้จัดกิจกรรมเริ่มต้นคือ การตรวจสุขภาพร่วมกันสำหรับชาวพุทธและมุสลิม จากนั้น

คณะผู้วิจัยได้เลือกพระภิกษุ 15 รูป และผู้นำมุสลิม 15 คนมาร่วมในการสานเสวนาเพื่อขอให้ช่วยเสนอแนะกิจกรรมการฟื้นฟูสัมพันธ์และเพื่อทดสอบสมมุติฐานข้างต้น จากการสังเกตและการประเมินผลการสานเสวนาพบว่าผู้นำศาสนาเห็นด้วยกับกิจกรรมที่ได้จัดขึ้นและกับแนวคิดเรื่องการเป็น “เพื่อนรัก” ต่างศาสนา และได้เสนอแนะให้ขยายผลกิจกรรมการฟื้นฟูความสัมพันธ์เช่นนี้ให้กว้างขวางออกไปในชายแดนใต้ ซึ่งแน่นอนว่าในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ซึ่งผู้นำศาสนามีบทบาทมาก การที่ผู้นำศาสนามีสุขภาวะดีครบถ้วนทั้ง 5 มิติ ได้แก่ มิติด้านสุขภาวะกาย ด้านสุขภาวะจิตใจ ด้านสุขภาวะจิตวิญญาณ ด้านสุขภาวะทางความคิด และด้านสุขภาวะทางความสัมพันธ์ทางสังคม ย่อมสามารถปฏิบัติหน้าที่ในการนำพาศาสนิกของตน และสอดคล้องกับการเสริมสร้างสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี และการที่ศาสนิกได้ทราบว่าผู้นำศาสนาของตนมีสุขภาวะทุกด้านดีย่อมเป็นแรงจูงใจไปสู่สุขภาวะองค์รวมของศาสนิกทั้งหมดอีกด้วย การมีกิจกรรมที่สามารถทำร่วมกันได้อย่างต่อเนื่องระหว่างศาสนิก เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการสร้างสันติภาพระดับชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น และจะช่วยผสานรอยแยกทางความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนต่างวัฒนธรรมในพื้นที่ได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ผู้นำศาสนาในระดับสูงควรสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมข้ามชุมชนวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดสันติภาพในเชิงบวกระดับชุมชน ซึ่งจะเป็พื้นฐานสำคัญของการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนยิ่งขึ้นในพื้นที่ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการ ดังนี้ 1) หน่วยงานสังฆาธิการระดับจังหวัด และ 2) สำนักงานคณะกรรมการอิสลามระดับจังหวัดควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างสุขภาวะ เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่างศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกัน และ 3) หน่วยงานด้านสาธารณสุขควรให้การสนับสนุนโครงการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของผู้นำสองศาสนาในพื้นที่ให้มากขึ้น โดยอาจพิจารณาประเด็นด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพให้แก่ผู้นำศาสนาบนหลักการของศาสนา อาทิ การรับวัคซีน การบริจาคเลือด สุขอนามัยเจริญพันธุ์ การบริโภคอาหารตามหลักโภชนาการสำหรับผู้ป่วยโรคเรื้อรังต่าง ๆ เป็นต้น โดยหวังว่าผู้นำศาสนาจะสามารถนำความรู้ในเรื่องดังกล่าวไปเผยแพร่สู่บรรดาศาสนิกต่อไป

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า เพื่อลดทอนอุปสรรคและข้อท้าทายต่อการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนา และการสร้าง “เพื่อนรักข้ามศาสนา” ให้เกิดขึ้นได้จริงตามโมเดลที่ถอดมาจาก “The Imam and the Pastor” ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการ ดังนี้ 1) สำนักงานวัฒนธรรมระดับจังหวัดควรมีบทบาทในการส่งเสริมให้มีกิจกรรมร่วมระหว่างสองศาสนาอย่างต่อเนื่องเพื่อการแลกเปลี่ยนความเข้าใจทางศาสนาและวัฒนธรรม 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาความปลอดภัยควรใส่ใจอย่างจริงจังกับการปกป้องผู้นำศาสนาทุกฝ่ายในพื้นที่ที่มีเหตุร้ายเกิดขึ้นกับผู้นำศาสนาอีกซึ่งจะเป็นการบั่นทอนความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนสองศาสนาได้อีกในอนาคต

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ยังไม่แนวนโยบายที่ชัดเจนจากองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการหนุนเสริมการสร้างสันติภาพในชุมชนระหว่างศาสนา ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้

ดำเนินการ โดยการกำหนดแนวนโยบายที่ส่งเสริมให้มีปฏิสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพและความปลอดภัยของผู้นำศาสนาโดยตรง ตลอดจนนโยบายที่หนุนเสริมให้ผู้นำศาสนามีบทบาทในการร่วมกันสร้างสันติภาพและความปรองดองในระดับชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยเกี่ยวกับการขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมระหว่างศาสนาในมิติอื่น ๆ เช่น มิติการเรียนรู้ เรื่องราวและเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ชุมชนพหุวัฒนธรรมร่วมกันเพื่อประโยชน์ในการถักทอความสัมพันธ์ให้กระชับแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

2.2 การวิจัยเพื่อการส่งเสริมให้เกิดการทำความเข้าใจและการสร้าง “เพื่อนรักต่างศาสนา” ให้ครอบคลุมหลาย ๆ พื้นที่ ซึ่งจะเป็พื้นฐานในการสร้างเครือข่ายสายสัมพันธ์ที่เป็นภูมิคุ้มกันต่อความเกลียดชังและแบ่งแยกระหว่างศาสนาและความเชื่อ

2.3 การวิจัยในเชิงแนวคิด ทฤษฎี และแนวทางนำองค์ความรู้เรื่อง สุขภาพในฐานะสะพานสู่สันติภาพ มาเผยแพร่ให้แก่บุคลากรทางสาธารณสุขและผู้เกี่ยวข้องเพื่อการขับเคลื่อนองค์ความรู้และปฏิบัติการอย่างมีประสิทธิภาพต่อการสร้างสันติภาพในพื้นที่ความขัดแย้งรุนแรงต่อไป

References

- Phramaha Analayo Maion. (2017). *Buddhist Network for Peace: Movement of Peace Building Process in Three Southern Border Provinces*. (Doctoral Dissertation). Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.
- Jory, P. (2007). From 'Melayu Patani' to 'Thai Muslim': The Spectre of Ethnic Identity in Southern Thailand. *Asia Research Institute Working Paper*, 84, 1-27.
- Khuankaew, O. et al. (2019). To Be Process Facilitator in a Project: Project on the Development of Learning Facilitator on Social Justice. *Workshop Training Report*, (unpublished).
- Ojo A. M., & Lateju, T. F. (2010). Christian–Muslim Conflicts and Interfaith Bridge-Building Efforts in Nigeria. *The Review of Faith & International Affairs*, 8(1), 31-38.
- Narkurairattana, P. (2018a). Playing Roles as Insiders to Reflect Different Perspectives on the Case of “Hijab Pattani”. *Rusamilae*, 39(2), 21-32.
- Narkurairattana, P. (2018b). Conflict Narratives and Possible Cooperation Among Six Categories of Persons in Deep South: Case of Religious Leaders. (unpublished).
- Phaitrakoon, J., & Chulakarn, N. (2016). Cultural Understanding of Health in Thai Elderly Muslims. *Princess of Naradhiwas University Journal*, 8(2), 142-152.

- Piereder, Jinelle. (2014). The Imam and the Pastor: Attempts at Peace in Nigeria using Interfaith Dialogue. *Laurier Undergraduate Journal of the Arts* 1, 71-85.
- Rodriguez-Garcia et al. (2001). *How Can Health Serve as a Bridge for Peace?, C E R T I C E R T I Crisis and Transition Tool Kit*. DC.: The George Washington University, USAID.
- Suphunchitwana, P. (2018). The Unfamiliarity and the Resistance against Mosques Construction in Northern Areas of Thailand. *Songklanakarin: Journal of Social Sciences and Humanities*, 34(2), 3-33.
- ThaiPBS. (2019). *The Killing of 21 Buddhist Monks in Violent Conflict in Southern Border Provinces*. Retrived December 3, 2020, from <https://news.thaipbs.or.th/content/277126>.
- The Momentum. (2018). *The Ban of Hijab Wearing at Pattani Kindergarten School: Some Thoughts Amid Sensitive Situation*. Retrieved June 20, 2018, from <https://themomentum.co/hijab-ban-in-pattani/>.
- The National Reconciliation Commission (NRC). (2006). *Report of the National Reconciliation Commission (NRC): Overcoming Violence Through the Power of Reconciliation*. Bangkok: The National Reconciliation Commission (NRC).
- Tepsing, P., Laeheem, K., & Azizsakul, H. (2020) Conditions Enhancing the Role of Buddhist Monks and Islamic Religious Leaders to Strengthen the Relationship between Muslims and Buddhists in the Three Southern Border Provinces. *Journal of Humanities and Social Sciences Burapha University*, 28(2), 164-190.
- Tuansiri, E., & Koma, A. (2019). The Fragile Relationships between Buddhists and Muslims in Thai Society. *Journal of Islamic Studies*, 10(2), 14-26.
- WHO. (1981). *Health as Bridge for Peace (HBP)*. World Health Assembly, Resolution 34.38, 1981. Retrieved September 19, 2019, from <https://www.who.int/hac/techguidance/hbp/en/>
- Wongtani, C. (2018). *The Ban of Hijab Wearing at Pattani Kindergarten School: Some Thoughts Amid Sensitive Situation*. Retrieved June 20, 2018, from <https://themomentum.co/hijab-ban-in-pattani/>.